

УДК 347.157.1

Вікторія Юріївна ЄВКО,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5871-803X>

ЩОДО ВІКОВОГО КРИТЕРІЮ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ

1. Будь-яка людина як суб'єкт правовідносин має певну властивість, яка дозволяє їй набувати та здійснювати права та виконувати обов'язки. Така властивість отримала у теорії права назву «правосуб'єктність». Складовими правосуб'єктності є правоздатність та дієздатність. Правоздатність – це здатність особи мати права та обов'язки, яка має триваючий, довічний характер, і, як правило, не залежить від певних чинників. Дієздатність, на відміну від правоздатності, не є формальною якістю суб'єкта права, вона включає у себе оцінку стану правової зрілості особи, наявності в нього необхідних для суб'єкта права якостей [1, с. 24]. Дієздатність, як здатність особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання, залежить від віку та стану здоров'я фізичної особи.

2. Цивільний кодекс України передбачає, що в залежності від віку, фізична особа має різний обсяг дієздатності. Відповідно до ст. 31 ЦК України, фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа):

- 1) має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини;
- 2) має право здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;
- 3) не несе відповідальності за завдану нею шкоду.

У свою чергу, фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа):

- 1) має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами;
- 2) має право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;
- 3) має право бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи;
- 4) має право самостійно укласти договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я;
- 5) може розпоряджатися грошовими коштами, що внесені повністю або частково іншими особами у фінансову установу на її ім'я, за згодою органу опіки та піклування та батьків (усиновлювачів) або піклувальника (ст. 32 ЦК України);

6) особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно або за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника;

7) несе відповідальність за шкоду, завдану нею іншій особі (ст. 33 ЦК України);

8) за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам (ч. 2 ст. 23 СК України).

Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття) (ст. 34 ЦК України).

Не важко помітити, що ЦК України надає неповнолітній особі досить значний обсяг прав, які вона може здійснювати самостійно, а також покладає на неї обов'язок нести в разі наявності для цього підстав цивільно-правову відповідальність. Це свідчить про те, що за неповнолітньою дитиною визнається досить високий ступінь усвідомлення значення своїх дій та здатність керувати ними. Проте, є ймовірною ситуація, коли неповнолітня особа внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними або вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Вчинення таким неповнолітнім юридично значущих дій в межах передбаченої для нього дієздатності, може потягти за собою негативні наслідки в майновій сфері дитини.

3. У чинному цивільному законодавстві України в якості гарантії захисту майнових прав осіб, які мають психічні розлади, можуть розглядатися:

1) обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавлення її цього права;

2) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи;

3) визнання фізичної особи недієздатною.

Обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїми доходами або позбавлення її цього права, на наш погляд, не є ефективним способом захисту майнових прав неповнолітнього, який не усвідомлює значення своїх дій та не може керувати ними, оскільки всі інші права, передбачені ст. 32, 33 ЦК України, а також СК України, для такої особи ніяким чином у цьому разі не обмежуються.

Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи з правової точки зору як правило, теж полягає у позбавленні особи, яка страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, права на одержання доходів та розпоряджання ними. Всі інші права неповнолітня особа буде здійснювати знову ж таки самостійно або за згодою своїх законних представників і органу опіки та піклування відповідно до закону.

Найбільш дієвим способом захисту майнових прав неповнолітніх осіб, які мають психічний розлад, на наш погляд, може стати визнання неповнолітньої особи недієздатною.

Проте законом не зазначений віковий критерій осіб, які можуть бути визнані недієздатними або дієздатність яких може бути обмежена. Аналіз судової практики також не дає відповіді на зазначене питання, оскільки з метою захисту особистих даних учасників справи у судових рішеннях не вказується дата народження осіб, дієздатність яких обмежується або які визнаються недієздатними.

4. Окремі вчені дають позитивну відповідь на питання про можливість визнання недієздатною неповнолітньої особи [2, с. 61–62; 3]. Так, наприклад, І. В. Удальцова, зазначає, що «позбавити дієздатності можна і малолітню особу, бо вона має часткову дієздатність, і неповнолітню особу, яка має неповну дієздатність, якщо внаслідок хронічного стійкого психічного розладу вони не здатні усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними» [2, с. 61–62].

Дане питання недостатньо досліджене у цивілістичній літературі. Проте, на наш погляд воно потребує подальшої розробки, оскільки захист прав та інтересів неповнолітніх осіб, які не усвідомлюють значення своїх дій та не можуть керувати ними внаслідок наявного в них психічного розладу, має бути гарантований не тільки шляхом надання їм в силу віку широкого кола прав на вчинення юридичних дій, а й шляхом встановлення гарантій їх непорушності.

5. Разом з тим, однозначно відповісти на питання про можливість визнання неповнолітніх осіб недієздатними досить важко. Відповідь на дане питання, ймовірно, треба шукати у площині доцільності здійснення такого юридичного акту. Деякі автори взагалі вважають недопустимим будь-яке обмеження правоздатності індивідів, а також применшення з каральною, виховною або іншою метою їх дієздатності [1, с. 30].

З одного боку, неможна позбавити того, чого неповнолітня особа не має у повному обсязі. З іншого – вона має досить широке коло повноважень щодо володіння, користування та розпорядження власним майном, має право з дозволу суду укладати шлюб, бути учасником або навіть засновником юридичних осіб, здійснювати права на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності тощо. За таких обставин, якщо неповнолітня особа не здатна розуміти значення своїх дій та керувати ними, наслідком самостійного вчинення нею таких дій може стати порушення, як її особистих немайнових та майнових прав та інтересів, так і прав інших осіб. У тому разі, якщо не допускати можливості визнавати таких осіб недієздатними, то у батьків або піклувальників не буде механізму, за допомогою якого вони могли б захистити права своєї дитини. Крім того, ні у ст. 36, ні у ст. 39 ЦК України не зазначено заборони застосування її положень до осіб, які не досягли 18-річного віку.

6. Існує ще одним бік зазначеної проблеми – це надання особі, яка визнана недієздатною гарантій поновлення її цивільної дієздатності. Цьому покликано сприяти надання цій особі права звернутися до суду з заявою про відновлення її дієздатності. У зв'язку з цим ч. 4 ст. 300 ЦПК України передбачає, що скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її

видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою самої особи, визнаної недієздатною.

Крім того, норма ч. 6 ст. 300 ЦПК України унеможливорює безстрокове або довічне позбавлення особи повної цивільної дієздатності. Відповідно до зазначеної норми, строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом, але не може перевищувати двох років. Строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною може бути продовжений за клопотанням опікуна, представника органу опіки та піклування.

Список бібліографічних посилань

1. Архипов С. И. Субъект права (теоретическое исследование) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Екатеринбург, 2005. 46 с.
2. Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження : монографія. Харків : Право, 2011. 312 с.
3. Скоробогатова В. В. Признание недееспособным или ограниченно дееспособным несовершеннолетнего лица: сравнительно-правовой аспект. *Baikal Research Journal*. 2017. Т. 8, № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/priznanie-nedeеспособnym-ili-ogranichenno-deеспособnym-nesovershennoletnego-litsa-sravnitelno-pravovoy-aspekt> (дата звернення: 07.04.2019).

Одержано 11.04.2019

УДК 347.1

Валентина Григорівна ЖОРНОКУЙ,

*доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету № 6*

*Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7706-8538>

КАТЕГОРІЇ «РОЗУМНІСТЬ» І «ДОБРОСОВІСНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЧЛЕНІВ ОРГАНІВ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА ЗА ЙОГО БОРГИ

Створення акціонерного товариства (далі – АТ) передбачає надання йому організаційної єдності у вигляді системи органів, які забезпечують управління його майном та ведення справ такою організацією як самостійним суб'єктом права. Відповідно до ч. 4 ст. 92 ЦК України у випадку порушення членами органів юридичної особи обов'язків щодо представництва, вони несуть солідарну відповідальність за збитки, завдані ними юридичній особі. За таких обставин особа, призначена як член органу визнається самостійним суб'єктом цивільних правовідносин. Посадові особи захищені від особистої відповідальності до тих пір, доки їх дії самі по собі не стануть деліктом або не